

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОЛЬГА ДЕМІДКО

Моїй мамі присвячується!

**ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ
ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я
(середина ХІХ–ХХ СТ.)**

Монографія

За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш

Київ
Видавництво Ліра-К
2021

УДК 792.2(477.6)"184/198"
Д 30

*Рекомендована до друку Вченою радою
Маріупольського державного університету
(протокол № 12 від 23 червня 2021 р.)*

*Видання здійснене у межах комплексної науково-дослідної теми кафедри
культурології «Культурологія в системі соціально-гуманітарного знання»
(номер держреєстрації № 0119U001316)*

Рецензенти:

Віткалов С. В., доцент, доктор культурології, доцент кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету.

Герчанівська П. Е. професор, доктор культурології, завідувач кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Петрова І. В. професор, доктор культурології, завідувач кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля Київського національного університету культури і мистецтв.

Демідко О. О.

Д30 Театральне життя Північного Приазов'я (середина XIX–XX ст.: монографія / О.Демідко. – Київ. Видавництво Ліра-К, 2021. – 208 с.
ISBN 978-617-520-154-1

Дослідження присвячене особливостям розвитку театрального життя Північного Приазов'я від середини XIX–XX ст. Встановлено, що формування театрального життя у Північному Приазов'ї почалося з середини XIX ст. завдяки наявності мандрівних (пересувних) труп. Охарактеризовано виникнення перших професійних театральних труп в регіоні, загальні тенденції розвитку маріупольського і бердянського театрів, а також проаналізовано наявні проблеми в театральній культурі у зазначений період. Оцінено вплив театрального мистецтва і встановлено, що серед мешканців приазовського краю театр користувався великим пошануванням.

Книга адресована викладачам, аспірантам, студентам, театрознавцям, краєзнавцям і всім, кого цікавить історія та культура України.

УДК 792.2(477.6)"184/198"

ISBN 978-617-520-154-1

© Демідко О.О., 2021

© Видавництво Ліра-К, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Історіографія проблеми	6
1.2. Джерелознавчий аспект дослідження	17
1.3. Методологічні засади роботи	32
РОЗДІЛ 2. ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (середина ХІХ – перша третина ХХ ст.)	
2.1. Театр як соціокультурне явище (1847–1899 роки)	39
2.2. Особливості театрального життя у 1900–1919 рр.	55
РОЗДІЛ 3. ТЕАТР ПРИАЗОВСЬКОГО КРАЮ В ПЕРЕДВОЄННЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ ТА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1920–1945 рр.)	
3.1 Становлення театрального мистецтва в контексті соціокультурних трансформацій 1920–1930-х років	67
3.2. Діяльність театральних закладів протягом Другої світової війни	85
РОЗДІЛ 4. ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УРСР (1946–кінець 1980-х рр.)	
4.1 Творча активність театральних установ у 1946–1968 рр.	99
4.2. Театральне мистецтво в культурному житті Північного Приазов'я (1968 – кінець 1980-х рр.)	119
ПІСЛЯМОВА	141
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	143
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	182
ПОКАЖЧИК ТЕАТРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я	191
ДОДАТКИ	193

ПЕРЕДМОВА

В історії України культурні прояви суспільного буття посідають особливе місце, адже в умовах тривалого бездержавного існування українських земель попри імперське домінування, культурні практики в окремих регіонах засвідчували тяжіння до певних ідентичностей. Оскільки найгостріші та найскладніші виклики для нашої держави наразі полягають у суспільно-політичній та геополітичній площині, дослідження культурних аспектів життя окремих регіонів в історичній ретроспективі видається не менш актуальним.

По-перше, це корелюється із сучасною історіографічною увагою до вивчення локальної історії і дозволяє рельєфніше відобразити процес формування соціокультурного «обличчя» Північного Приазов'я в усьому комплексі різноманітних впливів та ідеолого-політичних трансформацій. По-друге, сьогодні регіон Північного Приазов'я є одним з територіальних об'єктів гібридної агресії Російської Федерації, яка відбувається із застосуванням, зокрема, елементів інформаційної та ідеологічної війни. Суспільний «імунітет» до пропагандистських впливів обумовлений здебільшого наявністю в локальній спільноті певного культурного історичного бекграунду, досвіду самоідентифікації і усвідомлення власного місця в державі. Набуття цього досвіду багато в чому відбувається через культуру і мистецтво.

Серед багатьох чинників, які впливали на суспільні та культурні практики населення Північного Приазов'я, був театр. На прикладі розвитку театру як мистецтва та як видовища і засобу проведення дозвілля можна простежити формування культурних, естетичних та навіть ідеологічних смаків різних соціальних груп населення регіону. Театр здатний зберегти традиції, ціннісні пріоритети, об'єднати більшість видів мистецтва та сформував світоглядні орієнтири. Водночас театр поширює культурні та духовні надбання народу, його етнічні, культурні та ментальні особливості.

Протягом своєї історії театральні заклади Північного Приазов'я, незважаючи на свою провінційність, здійснювали важливі соціальні функції, зокрема, сприяли згуртуванню членів спільноти, консолідації зусиль задля культурного розвитку громади, формуванню моральних цінностей та естетичних поглядів.

Висвітлення творчої, культурної, просвітницько-благодійної діяльності театрів Північного Приазов'я здійснювалося здебільшого заходами масової інформації на шпальтах періодичних видань міст регіону. Відсутність комплексного історичного дослідження з обраної теми дає змогу констатувати актуальність теми монографії та необхідність ґрунтовних історичних розвідок, присвячених театру та його ролі в соціокультурному житті України і, зокрема, Північного Приазов'я з середини XIX ст. до кінця XX ст.

Політична обставина, що додає темі актуальності, полягає в тому, що у зв'язку з проведенням ООС (АТО до 30 квітня 2018 р.) в останні роки регіон Північного Приазов'я виконує важливу стратегічну роль, а отже його історія потребує всебічного вивчення та гідного представлення в загальноісторичному науковому дискурсі.

Слід зазначити, що найменш дослідженими на сьогодні залишається розвиток професійного й аматорського театрів на теренах Північного Приазов'я протягом Національно-визвольної боротьби українського народу, утвердження радянської влади та німецької окупації. Дослідження цих періодів позначено ідеологічною заангажованістю, тому їхнє об'єктивне вивчення сприятиме відновленню повноти історичної пам'яті.

Сподіваємося, що дослідження особливостей розвитку театрального життя Північного Приазов'я від середини XIX–XX ст. сприятиме формуванню більш повної картини історико-культурного життя нашої держави і, зокрема Північного Приазов'я, оновленню матеріалів навчальних курсів з історії театру, історії української культури, а також стануть у пригоді історикам, культурологам, краєзнавцям, театрознавцям та всім, хто цікавиться історією і культурою України.

Авторка висловлює щирю подяку рецензентам за об'єктивну та неупереджену оцінку монографії, а також усім тим, хто вплинув на тривалий, багатосторонній і суперечливий процес підготовки цього видання.

РОЗДІЛ І.

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Використані праці українських та зарубіжних науковців класифіковано за проблемно-хронологічним принципом і поділено на три групи: узагальнюючі праці з історії України та історії української культури, праці з історії становлення театральної культури України та роботи, присвячені розвитку театрального життя Приазов'я.

До першої групи увійшли *узагальнюючі праці з історії України та історії української культури*, завдяки яким вдалося визначити загальні особливості розвитку Північного Приазов'я з середини ХІХ до кінця ХХ ст., етнічний склад населення, побут і культурний розвиток мешканців регіону та суспільно-політичний устрій. Зокрема, у багаторічній академічній праці під редакцією російського географа П. Семенова-Тянь-Шанського (1903 р.) розкрито етнічний склад населення, побут та культурний розвиток мешканців Катеринославської і Таврійської губерній, до складу яких входили Бердянськ і Маріуполь [482].

У праці Д. Дорошенка «Історія України. 1917–1923» наведені відомості щодо розвитку театральної справи в Україні у роки революції. І, незважаючи на те, що праця дослідника обмежувалася 1918 р., все ж вона включає спеціальні розділи, присвячені розвитку культури. Вчений неодноразово зазначав, що культурно-мистецьке відродження на українських землях було пов'язане з подвижницькою діяльністю української інтелігенції [187]. Питання розвитку суспільно-політичного устрою та культури, зокрема театрального мистецтва України з середини ХІХ ст. до 1910 р., окреслено в праці видатного українського історика І. Крип'якевича «Історія України» [292]. Вагомим для дослідження є двохтомне

видання «Історія Української УРСР» (1967 р.), в якому завдяки великій документальній базі висвітлено соціально-економічний, політичний та культурний розвиток українського народу. Особливо цінним для дисертаційної роботи є матеріал, що міститься у XI–XV розділах I тому (з середини XIX до 1917 р.) та XVII–XXIV розділи II тому (з 1918 до 1954 рр.), в яких наведена загальна інформація щодо розвитку театральної справи України [235–236].

Автори фундаментальної 26-томної серії книг «Історія міст і сіл Української РСР» (1970 р.), спираючись на широку джерельну базу, досліджують соціально-економічне, політичне і культурне життя міст та сіл Приазов'я. Водночас у томах, присвячених Донецькій та Запорізькій областям, наведена інформація щодо наявності аматорських драмгуртків на теренах Приазов'я напередодні і після Другої світової війни. Авторами підкреслено, що на виставах, як місцевих аматорських, так і приїжджих професійних колективів було завжди людно [229–230]. Велике значення для розуміння умов, в яких розвивався театр Північного Приазов'я, впливу політичної ситуації на розвиток театральної справи мають 10–13 томи видання «Україна крізь віки» [545–548].

В узагальнюючій праці «Історія української культури» у п'яти томах вперше в українській історії представлено процес формування та розвитку багатомістової і самобутньої української культури. Найбільший інтерес для дослідження мають 4 і 5 томи видання, оскільки саме в них наведена загальна характеристика і основні особливості розвитку театального мистецтва в Україні протягом XIX–XX ст. [231–234].

Праці з історії становлення театральної культури України увійшли до другої групи. Наприкінці XIX ст. з'являються узагальнюючі роботи, окремі розвідки, присвячені історії театального мистецтва та розвитку акторської професії у Російській імперії. Так, у праці П. Боборикіна «Театральне мистецтво» (1872 р.) завдяки власним спостереженням і накопиченому досвіду в історико-теоретичному аспекті розглянуті сформовані уявлення про мистецтво актора [46]. Цінним є дослідження мистецтвознавця К. Скальковського, яке розкриває особливості розвитку театального життя протягом XIX ст. Автор розглянув загальний стан розвитку театральної справи, існуючі проблеми у репертуарній політиці, основні тенденції розвитку професійних і аматорських театральних закладів [486]. На початку XX ст. виходить важлива для розуміння

загальних процесів у розвитку театрального мистецтва праця історика театру Б. Варнеке «Історія російського театру» (1913 р.), вона стала першим узагальнюючим дослідженням історії театральної справи в Російській імперії. Спираючись на спогади, рецензії, автор намагається не тільки описати, але й проаналізувати розвиток сцени, розкрити її зв'язок із внутрішньою державною політикою [56].

Протягом 1920-х років отримують свій розвиток наукові дослідження, присвячені театру, процесу його виникнення, розвитку професійного театрального мистецтва, теоретичному визначенню поняття «самодіяльний театр». Теоретичні розробки в цій тематиці можна знайти в статтях О. Гвоздева [97], А. Піотровського [386], В. Всеволодського-Гернгросса [70].

Розглядаючи конкретно-історичні форми сценічної культури, доктор мистецтвознавства В. Всеволодський-Гернгросс пов'язує професійний і аматорський театр, обумовлюючи їхню взаємодію. Театрознавець О. Гвоздев і теоретик театру А. Піотровський пропонують використовувати термін «самодіяльність», який виступає в якості конструкту в співвідношенні професійних і аматорських театральних форм. Вони приходять до висновку, що «самодіяльність» або «конструктивне аматорство» «є оригінальною формою... первинною для будь-якої театральної традиції», а «новий театр... може народитися тільки з самодіяльного театру». Таким чином, «самодіяльний театр» виступає як особливий, самостійний вид «конструктивного аматорства», який по відношенню до професійного театру грає роль зсуву, змін, розриву «лінії професійної майстерності» [221, с. 294.].

У статті А. Піотровського «До теорії «самодіяльного театру» театральне аматорство поділено на наступні типи: рецептивне аматорство (наслідувальне), виражене в конкретно-історичних формах: «аматорський театр», «художня самодіяльність» тощо; рудиментарне аматорство (архаїчні сакральні дійства), зафіксовані в фольклорних формах «народного театру» та конструктивне аматорство (вільне, духовно-творче), умовно експериментальне, студійне, самодіяльне. Останній тип на думку А. Піотровського є «особливим видом аматорства, оскільки його дія спрямована на видовишне оформлення побуту нового класу, на розробку його театральної ідеології, на встановлення його психофізичних типів» [386, с. 194].

Розвиток українського театру висвітлено в працях О. Кисіля та Д. Антоновича. Зокрема, у 1925 році був опублікований нарис

О. Кисіля «Український театр», який містить загальні відомості і фактичний матеріал про заснування, становлення і розвиток українського професійного театру [244]. У комплексній праці Д. Антоновича «Триста років українського театру. 1619–1919» історик мистецтва й театру систематизував і узагальнив матеріал, що вдалося знайти за кордоном. Автор аналізує діяльність як стаціонарних театрів, так і аматорських, наводить відомості стосовно репертуару, виконавців, обставин, в яких доводилося працювати театральним митцям України [12].

Протягом 1950–1960-х років з'являються узагальнюючі праці, присвячені розвитку театрального мистецтва України. Це книги Б. Романицького «Український театр в минулому і тепер» [464], Н. Андріанової «Шляхи розвитку українського театру» [11] та колективна праця «Український драматичний театр. Нариси історії: в 2-х т.» [549], перший том якої висвітлює історію українського театру дорадянського періоду. У цих працях охарактеризовано репертуарну політику і гастролі професійних театрів України. У 1965 році була опублікована робота О. Казимира, що присвячена розвитку аматорського театрального мистецтва України. Автор намагається систематизувати наявний матеріал, пропонує періодизацію та окреслює загальні особливості розвитку самодіяльного театру [237].

Кандидат мистецтвознавства Л. Білецька у своїй розвідці «Розвиток театрального мистецтва народів СРСР» (1972 р.) наводить узагальнені відомості щодо розвитку театральної справи в Радянському Союзі. Зокрема, дослідниця аналізує основні завдання, які стояли перед театральними колективами та характеризує репертуарну політику республіканських театрів протягом 50 років існування Союзу РСР [43].

Двотомна праця «Український театр» Г. Лужницького [309], видатного українського вченого, драматурга, театрального критика, історика театру, розкриває основні етапи історії українського театру. У статті «Соціалістичний реалізм у більшовицькому театрі», яка увійшла до другого тому праці, дослідник підкреслив, що «соціалістичний реалізм не перемиг!» [309, с. 166]. Г. Лужницький дуже влучно зазначив, що соціалістичний реалізм – головний напрям в радянському мистецтві – став «пустою етикеткою і такою етикеткою залишиться в історії театру» [309, с. 167]. Також праця містить роздуми щодо місії українського театру, його головних завдань та існуючих проблем.

У 1980–х роках завдяки дослідникам з діаспори були опубліковані праці, присвячені розвитку українського національного театру. Це дослідження С. Чорного «Український театр і драматургія» [586] та М. Семчишина «Тисяча років української культури» [483]. Автори наводять фактичний матеріал щодо розвитку українського театру, підкреслюють його важливість для громадськості, проте історію театру висвітлюють фрагментарно та поверхово.

Сьогодні у вивченні театрального життя Північного Приазов'я відбулися суттєві зміни. Адже саме в цей час історію театру окремих регіонів нашої країни виділили в самостійний предмет дослідження. Це обумовлене зростанням популярності регіональних досліджень, новим осмисленням значущості периферійних театрів. До сучасних наукових студій українських та зарубіжних вчених відносяться роботи О. Алексєєва [5], І. Безгіна [35–36], Г. Веселовської [65], О. Волосатих [76], В. Гайдабури [79–81], М. Гринишиної [118–119], В. Дмитрієвського [5], Д. Донової [185], Л. Дорогих [186], Г. Дутчак [195], Н. Єрмакова [200–201], Р. Єсипенка [202], В. Заболотної [206–207], Г. Коваленка [249], О. Ковальчук [251], В. Ковтуненка [252–253], Н. Корнієнко [272–273], О. Красильнікової [289], А. Липківської [302], В. Нейгольдберга [342], Т. Огнєвої [348], Ю. Раєвської [452], І. Романька [465–466], Ю. Станішевського [505–506], В. Фіалка [561], Н. Чечель [582–583], Н. Шкоди [589], В. Шпаковської [591], І. Ян [598–599]. За допомогою вказаних праць досліджені загальні тенденції розвитку театрального мистецтва України з середини ХІХ до кінця ХХ ст.

Провідні мистецтвознавчі дослідження з історії театрального життя України охоплюють великий спектр проблем. Для нашого дослідження є важливими праці, присвячені окремим періодам розвитку театрального життя України, що пов'язане зі специфікою дослідження. Так, у дослідженні О. Красильнікової «Історія українського театру ХХ сторіччя» було переглянуто історію українського театру, висвітлено мистецьке життя української діаспори [289].

Регіональна специфіка театрального життя України розглянута у працях В. Бурдуланюка [48] та О. Волосатих [76]. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище стало предметом дослідження Л. Дорогих [186], С. Чарнецького [572], І. Ян [598–599]. Історіографічний аналіз театрального процесу в Україні у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. наведено у працях І. Романько [465–466] та Н. Шкоди [589].

У працях І. Безгіна [35–36] і Д. Донової [185] досліджена специфіка взаємодії театру та глядача. В. Нейгольдберг у своїй статті «Відвідуваність театру і структура залучення населення до мистецтва» звертає увагу на невивченість системи функціонування театрального мистецтва і специфіку його впливу. Автор виділяє чотири рівні такого впливу: особистість, суспільство, населення, аудиторію [342]. У дослідженні О. Алексєєва і Н. Дмитрієвського «Театр, вистава, глядач» автори ставлять питання про відмінності функціональної спрямованості театрів. Знання запитів аудиторії, на думку авторів, дозволяє кожному театру орієнтуватися на свого глядача, тобто вибирати або глядача, що виходить із цінностей культури, або глядача, що виходить із цінностей масового сприйняття. Автори знайомлять з розробленою ними типологією вистав і театрів, яка одночасно є і типологією публіки, і в той же час – типологією соціальних функцій театру.

Загальнотеоретичні питання щодо розвитку театрального мистецтва висвітлені у роботі російського театрознавця та театрального критика Ю. Барбоя [31–32].

До третьої групи увійшли *роботи, присвячені розвитку театрального життя Приазов'я*. У XIX ст. історія театрального життя регіону здебільшого залишалася поза увагою дослідників. Перша оглядова розвідка з історії маріупольського театру О. Петрашевського розміщена в унікальній та фундаментальній праці «Маріуполь і його околиці: звіт про навчальні екскурсії Маріупольської Олександрівської гімназії» від 1892 р., головним редактором якої був директор Олександрівської чоловічої гімназії Г. Тимошевський. Робота відрізнялася наявністю великого фактологічного матеріалу та носила описовий характер. У праці розглянуто численні проблеми, пов'язані з формуванням театральної культури Маріуполя у XIX ст. Висвітлюючи приїзд першої трупи в Маріуполь, автор зазначав, що «драматичні вистави здалися публіці дивними і незрозумілими, але потім надзвичайно сподобалися маріупольцям...» [311, с. 292]. Важливими у нарисі є відомості щодо створення В. Шаповаловим Концертної зали. Завдяки побіжній характеристиці репертуару та складу трупи можна зробити висновок про високий потенціал першого стаціонарного театрального колективу Маріуполя. Водночас О. Петрашевський наводить інформацію про діяльність Маріупольського музично-драматичного товариства, що надало можливість дослідити аматорські театральні гуртки, починаючи з XIX ст.

Важливе значення мають розвідки А. Іванова, присвячені театральній культурі Маріуполя XIX – початку XX ст., що висвітлюють труднощі, які переборював В. Шаповалов; приїзд у Маріуполь відомих гастролерів та діяльність музично-драматичного товариства. Автор доходить висновку, що у XIX ст. «Маріуполь... завойовував славу театального міста» [217–219]. Праці А. Іванова підкріплені джерельною базою, адже краєзнавець користувався відомостями преси XIX ст. Проте вони не позбавлені певної суб'єктивності, що вплинуло на негативну оцінку автором діяльності В. Шаповалова.

Слід зауважити, що особливе місце в історіографії посідають роботи краєзнавців, які дозволяють поглибити і розширити знання щодо розвитку театального життя Приазов'я. Однак у зв'язку з обмеженою джерельною базою, відсутністю об'єктивного погляду, ці роботи потребують критичного підходу та відповідної оцінки. Так, найбільшу кількість матеріалів, присвячених історії театального життя Маріуполя, залишив краєзнавець, почесний громадянин Маріуполя Л. Яруцький, який використав матеріали архівів та систематизував знайдену інформацію [601–612]. Він видав велику кількість розвідок, публікацій, у яких історія театального мистецтва Маріуполя досліджена з XIX ст. Підсумковим стало видання книги «Найстаріший в Україні», що була видана до ювілею театру і присвячена періоду до 1959 р. Однак бажання швидкими темпами закінчити власні дослідження відбилося на науковому доробку краєзнавця. Праці Л. Яруцького мають безліч неточностей, помилок, назв неіснуючих журналів та організацій. Надмірний суб'єктивізм, прикрашання історії театального мистецтва неперевіреною інформацією (наприклад, присвоєння Л. Ліницькій статусу однієї з перших володарок Почесного звання народної артистки СРСР, що не відповідає дійсності), відбиток радянської ідеології, відсутність критичного підходу стали певними недоліками праць краєзнавця, що посприяло виникненню низки міфів, пов'язаних з історією театальної культури Маріуполя XIX – початку XX ст.

На сьогодні проблеми діяльності професійних та самодіяльних закладів Приазов'я представлено у наукових працях, публікаціях краєзнавців та театрознавців. Це праці таких авторів як: С. Буров [49–54], К. Гончарук [114], О. Гринько [120–131], В. Джувага [168], В. Константінова [267–268], Т. Коростельова [275; 277–84], І. Лиман [267], Є. Милько [324], В. Михайличенко [325], Л. Ноздріна [345], С. Отченашенко [364–365; 368], О. Петров [384],

А. Проценко [436–441], Д. Титаренко [536], О. Тонконог [538], Л. Чуприк [583].

Особливості розвитку *театрального мистецтва в м. Бердянську* висвітлено у розвідках сучасних дослідників: В. Константиної [267–268], І. Лимана [489], Є. Милько [324], В. Михайличенка [325], Є. Денисова [325], Н. Тишакова [325], Л. Ноздріної [345].

Цінні відомості про діяльність бердянського театру містяться у статтях В. Константиної та І. Лимана, яким на основі архівних та опублікованих джерел вдалося відновити театральне життя Бердянська, благодійну діяльність акторів, висвітлити переваги і проблеми, існуючі в театральному розвитку міста [267–268].

Науковий співробітник Музею історії міста, філії Бердянського краєзнавчого музею, Є. Милько у своїй статті окреслила театральну культуру Бердянська з ХІХ до другої половини ХХ ст. Авторка більш детально зупиняється на характеристиці самодіяльного театру і діяльності режисера Народного театру Тамари Волошиної протягом 1960-х років [324].

У колективному виданні В. Михайличенка, Є. Денисова, Н. Тишакова «Бердянськ: погляд через століття» наведена загальна інформація про розвиток бердянського театру у ХІХ та ХХ ст. Завдяки джерелам: спогадам, документам, періодиці проаналізована архітектура міського театру міста, розглянуто діяльність як місцевої трупи, так і приїжджих колективів [325].

Стаття директорки краєзнавчого музею Бердянська, Л. Ноздріної, містить інформацію про важливу роль у розвитку театральної культури начальника міста і порту П. П. Шмідта, а також про високий рівень театральної культури бердянців. Л. Ноздріна зазначає, що «театр був культурним центром тяжіння в Бердянську» [345].

Формування і становлення театральної культури Маріуполя досліджували краєзнавці С. Буров [49–54] і Л. Чуприк [587]. Зокрема, Л. Чуприк належить краєзнавча розвідка, що висвітлює розвиток театральної культури Маріуполя з ХІХ ст. до 1960-х років [587]. Побіжно висвітлена діяльність театральних закладів Маріуполя у ХІХ ст., створення грецького театру, будівництво приміщення маріупольського театру з 1956 до 1960-х рр.

Варто окремо зупинитися на працях С. Бурува [49–54]. Займаючись краєзнавством, він багато років присвятив пошуку і збиранню матеріалів з історії театру Маріуполя. У його працях системати-

зовані спогади театральних діячів і відомості періодичної преси другої половини ХХ ст. Автор критично поставився до багатьох оцінок його попередників, прагнув дати правильне тлумачення тих чи інших подій.

Публікації народної артистки України, провідного майстра сцени Донецького академічного обласного драматичного театру (м. Маріуполь) С. Отченашенко [364; 365; 368] розкривають широке коло питань з історії театального мистецтва в Маріуполі протягом 1970-х – 1980-х рр.

Розвідки О. Гринько мають велике значення для нашої роботи, оскільки містять інтерв'ю з театральними діячами Маріуполя другої половини ХХ ст., а, отже, є доцільними при дослідженні процесів театального життя приазовського краю вказаного періоду [120–131].

Помітним внеском в історію вивчення театальної культури Маріуполя стали статті журналіста та театального критика Т. Коростельової [275; 277–284], яка, розглядаючи феномен маріупольського театру, залишила цінну інформацію про окремі вистави маріупольського театру, акторів, сценографію.

Творча діяльність Народного театру ПК «Азовсталь» представлена в книзі А. Проценка «Народному драматичному театру «Азовсталі» 70 років». У праці робиться спроба розкрити причини участі робітників у самодіяльних театральних колективах. Детально простежена історія самодіяльного театру, який першим у Маріуполі серед інших аматорських колективів отримав звання Народного. Автор відзначає інтерес маріупольських робочих до театального мистецтва, аналізує склад трупи, репертуар, гастрольну діяльність [440].

У статті О. Петрова проаналізована специфіка функціонування театральних установ Донеччини у 20-30-ті ХХ ст. Фрагментарно подається інформація стосовно театального життя Маріуполя у вказаний період [384].

У третій групі окремо слід виділити *роботи ряду авторів, присвячених діяльності грецького театру*. Зокрема, публікація вчительки І. Петренко (1968 р.) фрагментарно висвітлює репертуар та склад трупи грецького театру в Маріуполі [382].